

Politiikkatieteiden diskursseista Venäjällä

S i r k e M ä k i n e n

Geopolitiikkaa on tällä nimellä tutkittu venäläisissä yliopistoissa ja tutkimusinstituuteissa 1980-luvun lopulta lähtien. Geopolitiikka-kurssi otettiin monen eri tutkinto-ohjelman – politiikkatieteistä kansantaloustieteeseen ja insinöritieteisiin – vaatimuksiin 1990-luvulla. Geopolitiikassa on yksinkertaisesti kysymys politiikan ja maantieteen tai tilan välisestä vuorovaikutuksesta. Voidaan väittää, että Venäjällä geopolitiittinen ajattelu tuli osaltaan täyttämään sitä ”metafyysistä” tai ”teoreettista” tai ”käsitteellistä tyhjiötä”, minkä kommunistisen ideologian tai marxismin hajoaminen valtioideologiana sai aikaan (Epstein 2010, 23; Sergounin 2009, 225). Geopolitiittinen ajattelu toi vastauksia perustavanlaatuisiin kysymyksiin siitä, keitä venäläiset olivat, mikä oli Venäjän paikka ja rooli silloisessa uudessa Neuvostoliiton jälkeisessä maailmassa. Sergouninin (Sergounin 2009, 231) mukaan geopolitiikka oli vastaus marxismille ja Gorbatšovin uudelle poliittiselle ajattelulle, jotka kielsivät geopolitiikan roolin kansainvälisissä suhteissa. 1990-luvulla erityisesti kansallis-patrioottiset voimat ja uuseuraasialaisuuden kannattajat, kuten Aleksandr Dugin, tulivat tunnetuiksi geopo-

litiikan asiantuntijoina. Dugin yhdisti klassisen geopolitiikan deterministisen suunnan, venäläisen euraasialaisuuden ja eurooppalaisen uuden oikeiston ajatuksia ja argumentoi euraasialaisen imperiumin perustamisen puolesta ja lännelle tehtäviä ”myönnytyksiä” vastaan. Geopolitiikkaa tarjotaan edelleen joko pakollisena tai vapaaehtoisena kurssina useassa yliopistossa esimerkiksi politologian, maantieteen ja kansainvälisten suhteiden opiskelijoille.

Politiikkatieteet ja geopolitiikka

Tässä artikkelissa tutkin politiikan tutkimusta tai politiikkatieteitä (*polititseskije nauki*) läpileikkaavia keskusteluita ja diskursseja pääosin geopolitiikan opetuksen kontekstissa 2000-luvulla. Politiikkatieteenä käsittelen politologiaa (*politologija*) ja kansainvälisiä suhteita (*mezhdunarodnyje otnošenija*), joilla molemmilla on omat tutkinto-ohjelmansa venäläisissä yliopistoissa. Geopolitiikan opetus on valittu kontekstiksi ensinnäkin yllä mainitun geopolitiittisen keskustelun merkityksen vuoksi ja toiseksi, koska geopolitiikka on oppiaine tai kurssi, jota voidaan tarjota sekä politologian että kansainvälisten suhteiden opiskelijoille, ja se mahdollistaa näin näiden kahden tutkinto-ohjelman opetuksen vertailun – vaikkakin suppeassa kontekstissa.

Alla esittelemäni keskustelut ja diskurssit olen rakentanut niin primaariaineistoni kuin aiemman politologiaa ja kansainvälisiä suhteita Venäjällä koskevan tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Vain suorien lainausten tai esimerkkien kohdalla viittaan aineistooni yksilöidysti, muutoin rakentamani diskurssit perustuvat suurimpaan osaan

aineistoani. Primaariaineistoani on toisaalta itse hankkimani aineisto: vuosina 2010 ja 2011 havainnoin luento-opetusta venäläisissä yliopistoissa (Moskovan valtionyliopisto, MGU; Moskovan valtion kansainvälisten suhteiden instituutti, MGIMO; Pietarin valtionyliopisto, SPbGU, ja Irkutskin valtionyliopisto, IGU), haastattelin opettajia edellä lueteltujen yliopistojen lisäksi Kemerovon, Tomskin ja Tjumenin valtionyliopistoissa ja pyysin opiskelijoita edellä mainituissa yliopistoissa täyttämään kyselylomakkeeni (osittain *researcher-provoked data* Silvermanin, 2001, mukaan). Havainnoitu kurssi on nimeltään geopolitiikka, johdatus geopolitiikkaan, geopolitiikan perusteet tai muu vastaava. Primaariaineistooni kuuluvat myös minusta riippumattomat aineistot (ns. *naturally occurring data*, ks. esimerkiksi Silverman 2001) eli yliopisto-oppikirjat 1990-luvun loppupuolelta ja 2000-luvulta, kurssiohjelmat sekä kansalliset standardit, jotka sisältävät myös malliopetus suunnitelman kullekin tutkinto-ohjelmalle (esimerkiksi kansainvälisten suhteiden kandidaatti).

Tutkimassani kontekstissa ymmärrän diskurssit kuten Gee (2011, 29, 40, 44; 1999, 6–7 teoksessa Christie 2005, 8) hänen puhuessaan diskurssista isolla D:llä eli esimerkiksi tapoina ajatella, uskoa, arvottaa ja toteuttaa tiettyä sosiaalisesti tunnistettavaa identiteettiä. Gee (2011, 40) rinnastaa oman diskurssi-käsitteensä Foucault'n diskurssiin, Bourdieun käytäntöihin, Geertzin kulttuureihin sekä Latourin kollektiiveihin. Vastakkaisten diskurssien välinen interaktio johtaa tiettyihin keskusteluihin (*Conversation*). Keskustelut voidaan ymmärtää julkisina debatteina jostakin merkittävästä asiasta (emt., 55), esimerkiksi kuolemanrangaistuskysymyksestä tai aborttikysymyksestä. Keskustelun eri osapuolet uusintavat tiettyä diskurssia, jota voidaan käyttää useissa eri keskusteluissa.

Olen päätenyt siihen, että Venäjällä politiikkatieteitä yhdistää ensinnäkin keskustelu tiedon luonteesta ja tieteen luonteesta ja että tässä yhteydessä voimme rakentaa kaksi vastakkaista diskurssia: tieto/tiede kontekstuaalisena vs. universaalina. Poliittikatieteissä kontekstisidonnai-

sen tiedon korostaminen on yleisintä, konteksti ymmärretään vähintäänkin ajalliseksi. Tilallinen konteksti voidaan myös huomioida. Tällöin pohditaan toisaalta Venäjän ja toisaalta ”lännen” tuottaman tiedon ja tieteen välistä suhdetta: voiko ”länsimaisen” tiedon ottaa sellaisenaan vastaan Venäjällä, voiko ”länsimaisia” teorioita ja malleja käyttää Venäjällä ja jos voi, pitäisikö niitä kyetä soveltamaan jollain erityisellä tavalla. Geopolitiikan opetuksessa tämä tulee erityisesti esille keskusteluissa, onko Venäjällä omaa geopolitiikkaa ja pitäisikö sellainen olla, tai voidaanko ns. klassisen geopolitiikan malleja soveltaa nyky-Venäjällä tai ylipäätään tämän hetken maailmassa.

Toinen vallitseva keskustelu liittyy opetuksen ja tutkimuksen tavoitteisiin ja merkityksellisyyteen: mikä on teorian ja käytännön suhde opetuksessa tai mikä ylipäätään voidaan ymmärtää käytäntöön liittyvänä opetuksena. Tässä kontekstissa voimme nimetä diskurssiksi jälleen nämä kaksi vastakkaista puolta eli teoriapainotuksen ja käytäntöpainotuksen. Geopolitiikan opetuksessa opettajat korostivat yleensä oppiaineen teoriafokusta. Opetuksessa, haastatteluissa ja opiskelijoiden kyselyvastauksissa tulee toisaalta ilmi myös geopolitiikan opetuksen käytännön relevanssi tai sen puute. Esimerkiksi politologian opiskelijat saattoivat huomauttaa tämän oppiaineen olevan tarpeeton politologeille, jotka tulisivat työskentelemään paikallisella tai kansallisella tasolla. ”Politologia” ymmärrettiinkin osittain ”kansallisen” tason tieteenalana ja kaikki ”ulkomaihin” liittyvä yhdistettiin usein kansainvälisiin suhteisiin. Toinen käytännön tason tarpeellisuutta koskeva keskustelu liittyi siihen, mikä on geopolitiikan opetuksen ja ”kansallisten intressien” suhde. Tämä liittyy laajempaan keskusteluun patrioottisesta kasvatuksesta Venäjän koulutusjärjestelmässä.

Keskustelut ja diskurssit kertovat maailmankuvasta¹, jota yliopisto-opiskelijoille välitetään venäläisissä yliopistoissa, erityisesti yhteiskuntatieteissä. Nämä keskustelut ja diskurssit eivät ole vain Venäjään liittyviä, vaan vastaavia käydään eri tieteenaloilla ympäri maailmaa. Haluan näin

osallistua keskusteluun, jota käydään tieteenalojen rakentumisesta ja tiedon rakentumisesta, mutta oma tutkimukseni keskittyy vain Venäjän ja mainittujen tieteenalojen kontekstiin. Lähtökohtani on, että myös tieteellinen tieto on osittain paikkaan sidottua. Voimme todeta, että tiedettä tehdään nimenomaan tietyissä maantieteellisissä paikoissa ja että tiede on kiinteä osa sitä ympäröivää yhteiskuntaa ja kulttuuria (Shapin 1995, 305–306; Livingstone 2003, 2–3). Tiede ei ole jotain, joka voisi täysin eristäytyä ympäröivästä yhteiskunnasta. Täten ympäröivällä yhteiskunnalla on merkitystä ymmärrykselle tieteestä ja tiedon luonteesta. Tämän vuoksi meidän on tutkittava tieteenaloja koskevia/tieteenalojen keskusteluja erilaisissa tilallisissa konteksteissa ja mikro-konteksteissa (esimerkiksi tietyt yliopistot ja laitokset). Olen täten itse tietyn tieteenluonnetta koskevassa keskustelussa käytetyn diskurssin edustaja, vaikkakin jälleen erilaisesta (lähtö)kontekstista johtuen en kenties voisiakaan identifioitua saman diskurssin uusintajaksi kuin mitä venäläiset kontekstuaalisuutta painottavat opettajat.

Artikkeli etenee seuraavasti: ensin kuvailen muutamalla sanalla Venäjän korkeakoulujärjestelmää (ks. tarkempi kuvaus tässä numerossa Riitta Pyykön artikkelissa) ja erityisesti politiikkatieteiden tutkinto-ohjelmia, minkä jälkeen kerron yleisesti aiemmasta politiikkatieteiden tutkimuksesta Venäjään liittyen. Tämän kuvailevan osuuden tarkoitus on sijoittaa tutkimukseni ajalliseen ja paikalliseen politiikkatieteiden kontekstiin. Sen jälkeen siirryn artikkelin varsinaiseen analyysiosuuteen eli esittelen rakentamani keskustelut ja diskurssit, joissa peilaan niin aiempaa tutkimusta kuin omaa tapaustutkimustani. Analyysissa pyrin katsomaan myös keskusteluja ja diskursseja yleisemmällä tasolla eli kertomaan mitä voin sanoa tiedonluonteeseen ja opetuksen tavoitteeseen liittyvistä keskusteluista, kun ne erotetaan geopolitiikan opetuksen mikrokontekstista. Lopuksi pyrin pohdiskelemaan politiikkatieteiden keskusteluja hieman laajemmassa maantieteellisessä kontekstissa.

Politiikkatieteiden tutkinto-ohjelmat

Tutkintojen rakenne ja sisältö ovat olleet Venäjällä säännellympiä kuin esimerkiksi Suomen yliopistoissa. Edelleenkin kaikille aloille laaditaan omat kansalliset standardinsa, jotka sisältävät myös malliopetussuunnitelman.² Opetusministeriö hyväksyy kansalliset standardit ja yliopistojen tulisi pyrkiä noudattamaan standardeja. Poikkeuksia ovat Moskovan valtionyliopisto ja Pietarin valtionyliopisto, joilla molemmilla on oikeus laatia omat opetussuunnitelmansa (Laki 10.11.2009).

Havainnoimani kurssit ja kyselyyn osallistuneet opiskelijat kuuluivat joko nelivuotiseen kandidaatti- tai viisivuotiseen spesialisti-koulutukseen³. Opetussuunnitelma voidaan jakaa kahteen osaan sen perusteella, kuka päättää opetussuunnitelmasta: 1) kaikkien venäläisissä yliopistoissa ko. suuntautumista, ko. tutkintoa, opiskelevien yhteiset opinnot; 2) kunkin yliopiston/tiedekunnan omaan harkintavaltaan perustuvat opinnot. Kumpiakkin on nykystandardien mukaan noin puolet opetussuunnitelmasta. Esimerkiksi politologiassa kandidaattitasolla ns. ammattiaineissa kaikille pakollisia on kursseja 78–83 opintopistettä yhteensä vaadituista 156–166 opintopisteestä (kansallinen standardi, politologia, kandidaatti 200X). Aiemmissä standardeissa (esimerkiksi kansallinen standardi, politologia, kandidaatti, 2003) yliopiston itsensä päättämiä kursseja oli huomattavasti vähemmän, noin kolmasosa.

Opetussuunnitelma (ks. taulukko 1) jaetaan myös oppiaineiden/kurssien mukaan kolmeen pääosaan: ensinnäkin humanistisiin, yhteiskuntatieteellisiin ja taloustieteellisiin aineisiin ja toiseksi matemaattisiin ja luonnontieteellisiin aineisiin. Ammatillisia kursseja (pääaineopintoja) on noin 63 % koko opetussuunnitelmasta. Toisin kuin suomalaisissa yliopistoissa Venäjällä opiskelijoilla on aiemmin ollut hyvin vähän vaikutusmahdollisuuksia oman opetussuunnitelmansa suhteen. Nyt tätä valinnaisuutta on pyritty lisäämään, mutta esimerkiksi Irkutskin

Taulukko 1. Tutkinnon rakenne politiologiassa ja kansainvälisissä suhteissa (kansalliset standardit, politiologia ja kansainväliset suhteet, kandidaatti 2009 ja 200[?])

	Kansainväliset suhteet/ opintopisteitä	Politologia/opintopisteitä
Humanistiset, yhteiskuntatieteelliset ja taloustieteelliset aineet	58–62	40–50
Matemaattiset ja luonnontieteelliset aineet	5–9	12–22
Ammatilliset aineet	145–149	156–166
Liikunta	2	2
Harjoittelu	9	10–12
Valtiollinen päättökoe	15	4
Yhteensä	240	240

yliopiston kansainvälisten suhteiden opettajat kertoivat, että valinnan vaihtoehtoja ei käytännössä edelleenkaan juuri ole: opiskelijat voivat ehkä kerran tai kaksi opintojensa aikana valita kahden eri kurssin väliltä.

Kaikille pakollisia kursseja politiologiassa (ammattilliset aineet) ovat seuraavat: johdatus politiikan teoriaan, Venäjän ja ulkomaiden poliittinen historia, politiikan oppihistoria, nyky-Venäjän politiikka, maailman politiikka ja kansainväliset suhteet, vertaileva politiikka, poliittinen psykologia, poliittinen analyysi ja ennustaminen, poliittinen hallinto (*menedžment*) sekä turvallisuuskoulutus (*bezopasnost žiznedejatelnosti*) (Kansallinen standardi, politiologia, kandidaatti, 200X).

Pakollisia kursseja kansainvälisissä suhteissa (ammattilliset aineet) ovat vieras kieli, kansainvälisten suhteiden historia 1900–1991, nykyajan kansainväliset suhteet 1991–2010, maailmanpolitiikka, kansainvälisten suhteiden teoria, diplomatian teoria ja historia, kansain-

välisen turvallisuuden perusteet, taloudelliset ja poliittiset prosessit IVY:ssä, 2000-luvun kansainväliset konfliktit, Venäjä globaalipolitiikassa (Kansallinen standardi, kansainväliset suhteet, kandidaatti, 2009).

Jatko-opinnoissa eli *aspirantura-* ja *doktorantura*-tasoilla opinnäytetyö tulee sijoittaa jollekin erikoistumisalalle, jonka opetus- ja tiedeministeriö on määritellyt. Poliittikatieteissä erikoistumisalat löytyvät pääosin politiologian alta (ks. taulukko 2). Lisäksi poliittikatieteistä voi väitellä journalistiikassa (10.01.10), poliittisessa psykologiassa (19.00.12) ja poliittisessa sosiologiassa (22.00.05). Vuosittain politiologiasta väittelee tohtoriksi noin 40 opiskelijaa, kandidaatiksi (*kandidat nauk*) vajaa 400 (Pleis 2009). Vaikka kandidaatti- ja maisteritasolla politiologia ja kansainväliset suhteet muodostavat kaksi erillistä ohjelmaa, niin tohtoritasolla kansainvälinen politiikka voidaan ymmärtää joko osana politiologiaa tai historiaa eli väitellä voi kansainvälisten suhteiden, globaalin tai

Taulukko 2. Politologian erikoistumisalat (*Nomenklatura spetsialnostei nautšnih rabotnikov 2009*)

23.00.00 Politologia	
23.00.01	Politiikan teoria ja filosofia, politiikkatieteen historia ja metodologia
23.00.02	Poliittiset instituutiot, prosessit ja teknologiat
23.00.03	Poliittinen kulttuuri ja ideologiat
23.00.04	Kansainvälisten suhteiden, globaalin ja alueellisen kehityksen poliittiset ongelmat
23.00.05	Poliittinen aluetiede; Etnisiin suhteisiin liittyvä politiikka (<i>etnopolitika</i>)
23.00.06	Konfliktien tutkimus

alueellisen kehityksen poliittisista ongelmista politologian alalla (23.00.04) tai kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliitikan historiasta historian alalla (07.00.15).

Politologian ja kansainvälisten suhteiden rakentumisesta

Politiikan tutkimus ja kansainvälinen politiikka rakentuvat eri kansallisissa konteksteissa eri tavoin (esim. Tickner & Wæver 2009). Tieteenalojen rakentumisella viitataan tässä erityisesti siihen, miten itse tieteenala määritellään (määrittelijöinä niin muiden tieteenalojen kuin ko. tieteenalan edustajat), mikä on ko. tieteenalan opettajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden identiteetti tai missä ammateissa työskennellään valmistumisen jälkeen. Esimerkiksi kansainvälisessä politiikassa Wæver antoi sykäyksen tieteenalan sosiologiseen tutkimukseen. Hän tutki ensinnäkin tieteenalan suhdetta ympäristöönsä eli yhteiskuntaan ja poliittiseen yhteisöön (esimerkiksi poliittisen ajattelun traditiot, valtiomuoto, ulkopoliittikka) sekä muihin yhteiskuntatieteisiin ja toiseksi tieteenalaa sisältä päin katsottuna (sosiaalinen ja intellektuaalinen rakenne, teoreettiset traditiot) (Wæver 1998, 695). Tässä artikkelissa esittelen politologiaa ja kansainvälisiä suhteita tieteenaloina Venäjällä painottaen niiden sisäistä rakennetta, mutta viitataan hyvin lyhyesti myös muihin yhteiskuntatieteisiin ja valtiomuotoon.

Venäjällä murroskohtana voidaan pitää lokakuun vallankumousta ja sen jälkeistä hallintomallia, joka osaltaan muutti yhteiskuntatieteiden kehityskulkua Venäjällä. Tutkijat ovat väittäneet, että joidenkin tieteenalojen ”kehitys” keskeytyi kokonaan tässä murroskohdassa.⁴ Neuvostoaikana valtion kontrolli oli keskeinen tekijä yhteiskuntatieteissä. Yhteiskuntatieteiden sovellettavuus ja kansalliset tarpeet olivat etualalla. (Shaw & Oldfield 2007, 118–119.) Neuvostoyhteiskuntatieteiden ”perintönä” Andreas Umland (2005) nimeääkin kolme keskeistä ongelmaa nyky-yhteiskuntatieteissä: eristäytyneisyys, indoktrinaatio ja 1990-luvun siirtymään liittyvät ongelmat. Umlandin mukaan erityisesti

politiikkatiede (*Political Science*⁵) oli neuvostoaikana täysin eristäytynyt kansainvälisestä tutkimusyhteisöstä.⁶ Indoktrinaatiolla Umland viittaa siihen, että hänen mukaansa yhteiskuntatieteitä ei ymmärretty ”erillisinä empiirisinä tieteinä vaan olennaisina osina messiaanista, fundamentaalista ideologiaa” (Umland 2005, 221). Siirtymään liittyvillä ongelmilla Umland viittaa aivovuotoon Venäjältä, 1990-luvun huonoon rahoitustilanteeseen sekä yliopisto-opettajien korrupioon. Nämä kaikki ongelmat ovat siis vaikeuttaneet yliopisto-opetuksen kehittämistä yhteiskuntatieteissä.

Erilaiset historialliset kontekstit vaikuttavat myös siihen, miten eri tieteenalat rakentuvat eri maantieteellisissä konteksteissa. Jos esimerkiksi Yhdysvalloissa kansainvälinen politiikka (*IR*) ymmärretään osaksi politiikkatiedettä (*Political Science*), niin Venäjällä – aiempi tutkimus väittää (esim. Lebedeva 2004) – politologia ja kansainväliset suhteet ovat täysin erillisiä tieteenaloja erilaisine syntyhistorioineen ja institutionaalisine paikkoineen. Lisäksi kansainvälisten suhteiden opettajilla saattaa olla käsitys politologiasta täysin soveltavana tieteenä, jolla on liian läheinen suhde ”politiikan tekemiseen” Venäjällä. Lebedeva on korostanut myös sitä, että olennaisen eron politologian ja kansainvälisten suhteiden välillä muodostaa tutkimuksen taso – politologia keskittyisi vain paikalliseen ja kansalliseen, kun taas kansainväliset suhteet nimensä mukaisesti tutkisi nimenomaan valtioiden välisiä suhteita tai kaikkea kansallisen ”yläpuolella” olevaa (emt.).

Kansainvälinen politiikka muotoutui tieteenalaksi Neuvostoliitossa, kun ensin Moskovan valtionyliopistoon perustettiin kansainvälisten suhteiden tiedekunta vuonna 1943 ja kun se vuotta myöhemmin muutettiin erilliseksi instituutiksi ulkoministeriön alaisuuteen ja sai nimen Moskovan valtion kansainvälisten suhteiden instituutti (MGIMO) (Lebedeva 2004, 264). Näin kansainvälinen politiikka ”perustettiin” Neuvostoliitossa noin 25 vuotta sen jälkeen, kun se ”perinteisen kertomuslinjan” mukaisesti perustettiin erillisenä tieteenalana Aberystwythin yliopistossa vuonna 1919 (esimerkiksi Bell 2009). Kuitenkin jos

katsomme Hoffmanin vuonna 1977 esittämiä (Wæver 1998, 713) kansainvälisen politiikan oppiaineen olemassaolon kriteerejä, joista yhtenä on valtion ulkopoliitiikan demokratisoituminen, voimme todeta, ettei Neuvostoliitossa olisi voinut olla ”varsinaista” kansainvälistä politiikkaa. Kysymyshän on jälleen määrittelystä: mikä tekee kansainvälisen politiikan tutkimuksesta kansainvälisen politiikan tutkimusta.

Politiikkatiede ei institutionalisoitunut erilliseksi tieteenalaksi neuvostoaikalla. Ensimmäiset politologian laitokset (*kafedra*) aloittivat toimintansa ja ensimmäiset kurssit tarjottiin yliopistoissa vuonna 1991. Ensimmäinen tohtorin väitös oli vuonna 1990 ja kandidaatin (*kandidat nauk*) väitös vuonna 1991. (Pleis 2002.) Jos siis otamme tieteenalan tai oppiaineen olemassaolon kriteeriksi sen institutionalisoitumisen, niin politologiaa ei ollut Neuvostoliitossa ennen perestroikaa ollenkaan, koska sillä ei ollut omia yliopistolaitoksia tai tutkimuslaitoksia, kuten kansainvälisten suhteiden professori Lebedeva väittää (2004, 274). Kuitenkin politologista tutkimusta neuvostoaikana tekivät niin juristit, historioitsijat kuin tieteellisen kommunismin edustajat. Tosin politiikan tutkimus (tässä jälleen ymmärrettynä sekä politologiana että kansainvälisinä suhteina) suuntautui nimenomaan ulkomaisten poliittisten järjestelmien tutkimiseen; vaikka neuvostotutkijat tunsivatkin lännen politiikan teorioita, niitä ei voitu hyödyntää neuvostojärjestelmän tutkimukseen (Brown 1984). Siirtymä ulkomaisesta kotimaisen politiikan tutkimukseen tapahtui perestroikan aikana, kun Neuvostoliiton tutkiminen tuli mahdolliseksi poliittisten muutosten myötä (Shestopal 1999, 716). Mihail Iljin ja Olga Malinova (Ilyin & Malinova 2008) puhuvat *de facto* ja *de jure* -politiikkatieteestä eli Neuvostoliitossa oli *de facto* politiikan tutkimusta 1960-luvulta lähtien, vaikka *de jure* se tuli mahdolliseksi vasta 1989.

Neuvostoliittolaisen kansainvälisen politiikan tutkimuksen on sanottu olleen hyvin pitkälti aluetutkimusta ja hallitseva paradigma olisi ollut realismi marxismi-leninismillä höystettynä (Lebedeva 2004, 270). Toisin kuin Lebedeva,

Sergunin kuitenkin jakaa kansainvälisten suhteiden tutkimuksen Neuvostoliitossa eri aikakausiin. Serguninin (Sergounin 2009, 224) mukaan realismi, tai kvasi-realismi, tuli hallitsevaksi paradigmaksi vasta aivan 1970-luvun lopulla tai 1980-luvun alussa. Sitä ennen kansainvälisten suhteiden tutkimus ei ollut valtiokeskeistä eikä tutkimuksessa puhuttu esimerkiksi kansallisista intresseistä vaan kansainvälisestä järjestelmästä, luokkasuhteista ja pohjoisen ja etelän välisistä eroista ja määräävänä tekijänä pidettiin taloussuhteita (emt.). Perestroikan kaudella suuntaus muuttui jälleen, ja nyt paradigmaksi nousi liberalismi yhdistettynä marxismiin ja erityisesti uusi poliittinen ajattelu, jossa puhuttiin ihmiskunnan intresseistä, ei kansallisista intresseistä (emt.). On kuitenkin todettava, että neuvostoaikana tutkimus oli soveltavaa, kansainvälisen politiikan teoriaopetusta ei ollut ennen 1980-luvun loppua (Lebedeva 2004, 269; Sergounin 2009, 225). Realismin, ml. geopolitiittinen lähestymistapa, sanotaan olevan hallitseva paradigma myös nyky-Venäjällä (Lebedeva 2004, 270; Sergounin 2009, 230).

Andrei ja Pavel Tsygankov (2010) esittelevät venäläisen kansainvälisen politiikan paradigmoja, jotka heidän mukaansa kiinnittyvät selkeästi kolmeen eri ideologiseen traditioon. Vjatšeslav Morozov (2009, 202, 204) onkin huomauttanut, ettei venäläisessä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa käydä lainkaan paradigmaattisia tai teoreettisia keskusteluja, vaan koko kenttä on rakentunut poliittisen opposition mukaan: imitoiva atlantismi vs. Venäjä-keskeinen positio (tai euraasialaisuus). Tämä käy ilmi niin tutkimusaiheiden valinnassa kuin selkeänä metodologisena yksipuolisuutena. Morozovin huoli on, että venäläisten kansainvälisen politiikan tutkijoiden keskittyminen identiteettikysymyksiin estää kansainvälisen politiikan kehityksen Venäjällä. Teoria- ja metodologiakeskusteluiden puutteesta on maininnut myös Shestopal kymmenen vuotta aiemmin (1999, 717). Tällöin Shestopal myös totesi, että harvalla venäläisellä politiikan tutkijalla on tarvittavia taitoja empiirisen datan keräämiseen ja sen analysoimiseen (emt.). Ti-

lanne lienee korjautunut viimeisen 10 vuoden kuluessa. Poliittikatieteen kehittymisen yhtenä esteenä nähtiin tuolloin 1990-luvun lopulla myös se, etteivät venäläiset tunteneet tarpeeksi hyvin demokratian traditioita, käytäntöjä ja instituutioita (Shestopal 1999, 719). Täten siis Venäjän poliittista kulttuuria pidettiin hidastavana tekijänä tieteen kehityksessä.

Ylipäättään Itä-Euroopan alueen kansainvälisen politiikan tutkimuksen on kuvattu jakaantuvan kahteen. Enemmistö olisi tutkijoita, jotka toimivat vain kansallisessa kontekstissaan ja keskittyvät opetukseen, oppikirjojen kirjoittamiseen ja *policy*-konsultointiin (Drulák 2009, 169). Vain muutamat tuntevat olevansa osa ”anglo-amerikkalaista kv-politiikkaa” ja pyrkivät julkaisemaan kansainvälisten julkaisijoiden jurnaaleissa (emt., 169). Jakolinja on vedetty kuvailevien tutkijoiden ja teoreettisten tutkijoiden välille (emt., 173). Ko. alueen kansainvälisen politiikan voidaan näin sanoa olevan hyvin lähellä hallintoaan, eivätkä tutkijat osallistu teorioiden kehittämiseen (emt., 169). Hallinnon läheisyys on yksi syy teorian muodostuksen vähydelle: toisena syynä voidaan pitää sitä, että ko. alueen asiantuntijoilta ei yleensä odotetakaan mitään teoreettista panostusta kansainvälisissä projekteissa vaan ainoastaan ”paikallista dataa” (emt., 170). Samasta ongelmasta on maininnut Turkin ja ”kehittyvien maiden” kohdalla esimerkiksi myös Bilgin (2008; myös Bilgin ja Tanrisever 2009, 176; ks. myös Tickner ja Wæver 2009).

Jos palaamme vielä Tsygankovin ja Tsygankovin (2010) luonnehdintaan Venäjän ideologia ja paradigma -yhdistelmästä, he yhdistävät ensinnäkin ideologioista länsi-ajattelun (*Westernism*) ja paradigmoista liberalismiin, toiseksi valtiokeskeisen ajattelun (*Statism*) ja paradigmoista realismiin sekä kolmanneksi sivilisaatioajattelun ja paradigmoista toisaalta kulttuurisesti essentialistisen kansainvälisen politiikan teorian ja konstruktivistisen kansainvälisen politiikan teorian.⁷ Tsygankovit vaikuttaisivat jakavan tämän sivilisaatiollisen ajattelun konstruktivistisen muodon. Geopolitiikan opetuksen kontekstissa on huomattava, ettei liberalismi välttämättä yh-

disty ainakaan tiukkaan länsi-suuntautuneisuuteen, kuten Tsygankovit väittävät. Muut ”parit” voidaan todentaa osittain myös geopolitiikan opetuksessa (ml. oppikirjat).

Universaali vs. kontekstisidonnainen

Tieteellisen tiedon luonteesta keskustellaan aktiivisesti politiikan tutkijoiden parissa Venäjällä. Aleksei Bogaturov, MGIMO:n professori ja poliittikatieteiden tohtori, käynnisti vilkkaan keskustelun aiheesta vuonna 2000 syyttämällä *Pro et Contra*-lehdessä nuoria tutkijoita kopioijiksi, jotka käyttivät länsimaalaisia malleja omiin tutkimuksiinsa ilman, että olisivat itse teoretisoineet venäläistä ”todellisuutta” (Bogaturov 2000, 198). Bogaturovin argumentti on, että teorat, jotka on rakennettu ”länneen” todellisuuden, empirian, pohjalta, eivät sellaisenaan sovellu selittämään venäläistä todellisuutta. Venäläisten tulisi osallistua tieteelliseen keskusteluun kehittämällä omia mallejaan, joilla Venäjän kehitystä voidaan selittää. Maailmanlaajuisista (universaalia) tiedettä (*mirovaja nauka*) ei voi olla olemassa, ellei maapallon ei-läntisen osan kokemus ole mukana sen rakentamisessa. (emt., 200.)

Samaisessa vuoden 2000 keskustelussa sosiologian professori Aleksandr Filippov (2000, 203) huomauttaa, ettei sellaista käsitettä kuin yhtenäinen ”läntinen tiede” itse asiassa ole olemassakaan. Ko. käsite on tarpeen vain venäläisten humanistien ja yhteiskuntatieteilijöiden keskusteluissa ”merkittävänä toisena”. Sen sijaan tiede *per se* on kuitenkin olemassa – laajasti hyväksytyinä metodologioina, tapoina kirjoittaa tieteellinen teksti, todistusaineiston esittämisen tapoina. Tieteen yhtenäisyys löytyy kommunikaatiotasolla – säännöt siitä, miten tieteelliseen kommunikaatioon osallistutaan (emt., 205). Filippov pitää yhtä huonona vapaaehtoista eristäytymistä kommunikaatiosta ja kilpailusta läntisen tieteen kanssa kuin suoraa läntisten teorioiden kopiointiakin (emt., 206). Samasta asiasta kirjoitti jo aiemmin eli vuonna 1999 Helen Shestopal, poliittikatieteen professori Moskovan

valtioniopistosta. Hänen mukaansa politiikan tutkijat Venäjällä voidaan jakaa kahteen ryhmään: ensinnäkin on ”länsisuuntautuneita” tutkijoita, joiden mukaan venäläisten on omaksuttava länsimaiset metodologiat ja teoriat ja käytettävä niitä Venäjän politiikan tutkimuksessa (Shestopal 1999, 716). Toiseksi on ”kansallispatrioottisia” tutkijoita, joiden mukaan länsimaiset teoriat eivät sovellu Venäjän tutkimukseen Venäjän ainutlaatuisuuden vuoksi (emt.). Shestopalin mukaan viimeksi mainittu ryhmä muistuttaa myös perinteisestä ksenofobisesta asenteesta kaikkea ulkomailta tulevaa kohtaan.

Keskustelu kävi kiivaana *Pro et Contran* sivuilla tuolloin vuonna 2000, mutta myöhemmistä artikkeleista politiikan tutkimuksen alalta ja geopolitiikan opetuksen kontekstista huomaamme, että keskustelu on edelleen ajankohtainen. Vielä lähes kymmenen vuotta myöhemmin Tarton yliopiston Venäjä-EU-suhteiden professori, aiemmin Pietarin valtioniopistossa toiminut Vjatšeslav Morozov, viittaa Bogaturovin argumenttiin ja väittää, että Bogaturov vaati kahta asiaa, joita oli mahdotonta yhdistää: toisaalta maailman tieteen yhtenäisyyttä ja toisaalta oman venäläisen teorian kehittämistä selittämään Venäjän tilanteen erityisyyttä (Morozov 2000, 201). Morozov katsoo, että keskustelu länsimaisen teorian soveltuvuudesta kuvaamaan Venäjän todellisuutta kertoo Venäjän suhteesta moderniteettiin. Tässä Morozovin mukaan poliittinen valinta määrää ennalta sopivan teorian, jolla tätä suhdetta selitetään, vaikka tämä pyritäänkin näyttämään tieteellisenä valintana (emt., 201).

Vjatšeslav Morozov puhuu universaalien tiedon ja tieteen puolesta. Kuitenkaan Morozovin mukaan universaali tiede ei välttämättä tarkoita länsimaista tiedettä sellaisenaan, kuten Venäjällä useimmiten halutaan argumentoida. Sen sijaan hän viittaa aiempiin kansainvälisen politiikan tutkimuksiin (Bilgin), joiden mukaan esimerkiksi monilla länsimaisiksi miellettyillä rationaliteetin muodoilla voikin olla ei-länsimaiset juuret (Morozov 2009, 205). Jos ylipäätään voimme puhua länsimaisesta tieteestä, se mikä siinä on Morozovin mukaan ”länsimaista”, on sen funda-

mentalismien vastaisuus (*anti-foundationalism*): länsimaisessa tieteessä ”kaikki inhimillinen tieto on relatiivista, epätäydellistä ja mahdollista väärentää...” (emt., 205). Morozov vaikuttaisi kylläkin viittaavan tiettyyn osaan länsimaisesta tieteestä ja mm. relativismin diskurssiin. Myös politologeista professorit Mihail Iljin ja Olga Malinova (Ilyin & Malinova 2008) viittaavat Aleksei Bogaturovin argumenttiin ja toteavat, ettei kaikkia länsimaisia teorioita tai analyttisiä työkaluja voi käyttää sellaisenaan Venäjän politiikan tutkimuksessa, aivan kuten Bogaturov oli aiemmin väittänyt. Kansainvälisissä suhteissa esimerkiksi San Franciscon yliopiston professori Andrei Tsygankov uusintaa sitä diskurssia, jonka mukaan kulttuurinen konteksti on otettava huomioon kansainvälisen politiikan teorioita sovellettaessa Venäjällä.

Kontekstuaalisuus geopolitiikan opetuksessa

Geopolitiikan opetuksen kontekstissa universaali vs. kontekstisidonnaisuus nousee esiin erityisesti klassiseen geopolitiikkaan ja ”geopolitiikan lakeihin” liittyen. Opetuksessa käsitellään toisaalta sitä, ovatko geopolitiikan lait universaaleja vai ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin sidottuja ja toisaalta sitä, onko lakien toteutuminen väistämätöntä, ennalta määrättyä ja ehdotonta (determinismi) vai ovatko ne pikemminkin suuntaa-antavia tendenssejä, jotka voivat jollakin todennäköisyydellä toteutua tai olla toteutumatta. On syytä heti korostaa, ettei determinismi kuvaa venäläistä geopolitiikan opetusta siinä kontekstissa, missä sitä havainnoin. Geopolitiikan lakien toteutumisesta eli esimerkiksi maa- ja merivoiman vastakkainasettelua ei pidetä väistämättömänä mm. historiallisiin todistusaineistoihin vedoten: meri- ja maavoimia edustavat valtiot ovat saattaneet muodostaa koalition tai kontinentaaliseen sivilisaatioon kuuluva valtio on saattanut alkaa rakentaa laivastoa, ja näin rajat maa- ja merivoiman välillä ovat hämärtyneet. Determinismi-diskurssi oli tunnistettavissa joissakin oppikirjoissa ja tällöin erityisesti

sivilisaatio-käsitteen kontekstissa. Nämä toimijat, joita kutsun sivilisaatiollisen determinismin kannattajiksi (erityisesti Vasilenko 2007, myös Nartov & Nartov 2007), väittävät, ettei Venäjä sivilisaationsa erilaisuuden tai jopa ainutlaatuisuuden vuoksi voi toimia lännen tavoin (vrt. Tsygankovit: sivilisaatioparadigma ja kulttuurinen essentialismi kv-politiikan tutkimuksessa). Tällöin viitataan Venäjän paikkaan sivilisaatioiden kartalla – Venäjä osana sivilisaatiota (tai Venäjä sivilisaationa *per se*), joka on erilainen kuin läntinen sivilisaatio. Tässä keskustelussa palataan toisaalta venäläiseen perinteeseen ja keskusteluun Venäjän identiteetistä ja paikasta suhteessa länteen ja itään (slavofiili vs. zapadnikki -diskurssi, Danilevskin kulttuuri-historialliset tyypit ja euraasialaisuus-diskurssi) ja toisaalta 1990-luvun sivilisaatioiden konflikti *à la* Huntington -diskurssiin. On kuitenkin mainittava, etteivät geopolitiikan opettajat hyväksy Huntingtonin mallia sellaisenaan, vaan se saa osakseen myös voimakasta kritiikkiä. Ylipäänsä venäläisessä keskustelussa on suhtauduttu sivilisaatioiden konflikti -malliin erittäin kriittisesti myös niiden keskuudessa, jotka muutoin hyväksyvät sivilisaatiot maailman/maailmanhistorian keskeisimpänä jäsentämistapana ja selitysmallina (ks. venäläisestä Huntington-keskustelusta Tsygankov 2003 ja *Polis*-lehden julkaisema pyöreän pöydän keskustelu 1995). Huntingtonin mallia pidetään yleisesti etnosentristisenä (Tsygankov 2003, 54) ja deterministisenä (Raškovski 1995, 16). Myös geopolitiikan opettajat mainitsevat laajemman keskustelun kanssa yhteneviä kritiikin aiheita tarttuen esimerkiksi sivilisaatioiden epäloogiseen määrittelyyn (opettajista esim. Minjar-Belorutšev 12.10.2007; Vasilenko 2007, 45. Keskusteluista Tsygankov 2003, 63 ja Tsyburskii 1995, 21) kuten myös sivilisaatioiden sisäisiin konflikteihin niiden välisten konfliktien lisäksi (opettajista esimerkiksi Mironenko 20.10.2010; Minjar- Belorutšev 12.10.2007. Keskusteluista Horos 1995, 4).

Kaikki opettajat ja suurin osa oppikirjojen kirjoittajista painottavat klassisen geopolitiikan teorioiden kontekstisidonnaisuutta ja ennen

kaikkea niiden ajallista kontekstia mutta osittain myös paikallista kontekstia. Jos geopolitiikan ”lakeja” on olemassa, ne on teoretisoitu siitä todellisuudesta, joka on vallinnut aiemmin ja erityisesti lännessä. Esimerkiksi oppikirjassaan *Johdatus geopolitiikkaan (Vvedeniye v geopolitiku)* Gadžijev (2000, 4) toteaa, että ”vanhan geopolitiikan ideat ... ovat jo vanhentuneita tai eivät vastanneet maailman realiteetteja edes ilmestymisaikanaan”. Gadžijev korostaa sitä, että ”vanha geopolitiikka” luotiin Eurooppa-keskeisyyden vallitessa ja Euroopan intressejä silmällä pitäen (emt.). Luennoillaan Minjar-Belorutšev kritisoi klassisen geopolitiikan mallien oletettua universaaliutta. Hänen mukaansa (luento 21.9.2010) nämä mallit olivat vain ”idealisoituja ja idealistisia visioita siitä minkälainen maailman tulisi olla”, ne eivät siis kuvanneet ”todellisuutta” vaan ”todellisuuden” toivottua tilaa. Venäläisessä geopolitiikan opetuksessa yhdistyy toisaalta historiallisen kontekstin korostaminen – monella opettajalla onkin tutkinto nimenomaan historiasta – ja toisaalta tieteellisyyden korostaminen, mihin keskustelu esimerkiksi geopolitiikan laeista viittaa. Jälkimmäisenä mainittu liittyy positivismiin lähestymistapana, joka on geopolitiikan opetuksessa vallitsevana.

Kontekstisidonnaisuuteen liittyen havainnoinmani geopolitiikan opettajat ja lukemieni oppikirjojen tekijät arvostelevat erityisesti joitakin venäläisiä nyky-geopolitiikkoja, jotka käyttävät klassisen geopolitiikan malleja perustellessaan nykypäivän ongelmien ratkaisulle tarjoamiaan malleja. Geopoliittisia malleja käytetään hyväksi omien poliittisten päämäärien perustelemiseksi ja saavuttamiseksi. Tämä liittyy erityisesti Aleksandr Duginin arvostelemiseen; suhtautuminen hänen töihinsä on vähintäänkin varauksellista tai jopa avoimen torjuvaa ja vihamielistä. Dugin itse toimii myös yliopisto-opettajana MGU:n sosiologian tiedekunnassa.

Yllä mainitun ajallisen kontekstin lisäksi myös paikallinen konteksti huomioidaan. Erityisesti tämä tulee esiin keskustelussa länsimainen tiede vs. venäläinen tiede tai keskustelussa tiettyjen kansallisten koulukuntien tarpeellisuudesta.

Geopolitiikan opetuksessa opettajat järjestävät usein opetuksensa kansallisten koulukuntien mukaan, ainakin klassisen geopolitiikan ja osittain myös toisen maailmansodan jälkeisen geopolitiittisen ajattelun osalta.⁸ Sen sijaan universaaliuden korostaminen voi johtaa siihen, ettei katsota olevan tarvetta tällaiselle – tieteen tulee ylittää rajat eikä paikka voi olla merkitsevä tekijä tieteessä. Tämä tulee esiin myös siinä, mikä painoarvo annetaan venäläiselle geopolitiikan koulukunnalle. Kaikki eivät edes tunnusta tällaisen koulukunnan olemassaoloa (esimerkiksi Irina Busygina Moskovasta ja maantieteilijä Konstantin Aksenov Pietarista). Perusteena on esimerkiksi se, ettei venäläinen geopolitiittinen ajattelu ole levinnyt muualle maailmassa, sitä ei ole tunnustettu universaaliksi eli se ei ole tieteellisesti pätevää. Toisaalta on opettajia, jotka haluavat esitellä venäläistä koulukuntaa laajasti korostaen sen erilaisia suuntauksia ja monimuotoisuutta. Jos läntisessä kirjallisuudessa venäläisestä geopolitiikasta usein mainitaan vain euraasialaisuus tai korostetaan sen merkitystä,⁹ niin geopolitiikan opettajat Venäjällä haluavat kiinnittää opiskelijoiden huomion siihen, että euraasialaisuus edustaa vain yhtä osa-aluetta venäläisessä geopolitiittisessä ajattelussa. Sen ohella esitellään aina Danilevskin sivilisaatioajattelu ja Semenov-Tjan-Šanskin ranskalaistyylinen synteessin etsintä kontinentaalisen ja merellisen välille ja mahdollisesti myös eri filosofien tai sotastrategien ajatuksia, joita tulkitaan geopolitiikan käsitteen kautta. Venäläisen geopolitiittisen ajattelun tutkimisen puolestapuhujana on erityisesti syytä mainita Irina Zeleneva Pietarin valtionyliopistosta; hän on tutkinut venäläistä geopolitiittista ajattelua 1700-luvulta 1900-luvulle niin monografiassaan (2005) kuin yhdessä Venäjän rautateiden johtaja Vladimir Jakuninin¹⁰ ja Pietarin valtionyliopiston idäntutkimuksen tiedekunnan dekaanin virastaan kesällä 2012 erotetun professori Jevgenii Zelenevin kanssa kirjoittamassaan kirjassa (Jakunin, Zelenev & Zeleneva 2008).

Venäläisessä geopolitiikassa kysytään usein, mikä erottaa venäläisen ajattelun länsimaisesta

geopoliittisesta ajattelusta. Jotkut oppikirjan tekijät (sivilisaatioideterministit) haluavat nähdä venäläisen geopolitiikan uudelleen syntyvän yhteydessä Venäjän kansalliseen heräämiseen ja kansallisen ”idean” uudelleen syntymään, jonka väitetään liittyvän erityisesti ”ortodoksikulttuuriin” arvoihin (ks. Vasilenko 2007, 138)¹¹. Venäjä voi ”pelastua” vain nojaamalla ko. kulttuurin arvoihin. Tämä kulttuuri, sen arvot, esitetään kuitenkin yleismaailmallisena, universaalina (emt.). Universaali tulkitaan näin ”omana”, jonain joka toimii vastapainona läntiselle etnosentrismille.

Teoria vs. käytäntö

Politiikkatieteissä pohditaan teorian ja käytännön suhdetta opetuksessa ja tutkimuksessa. Esimerkiksi Valeri Kovalenko, professori ja Venäjän politiikan *kafedran* johtaja Moskovian valtionyliopistossa ja politiikkatieteen opettajien kansallisen collegen puheenjohtaja, korostaa ”käytännön tiedon” merkitystä opetuksessa, vaikka samalla puhuuakin balanssin löytämisestä teorian ja käytännön opetuksessa. Käytännön tiedolla hän viittaa ”moderneihin poliittisiin teknologioihin: skenaarioiden luomiskykyyn, poliittisen analyysin metodeihin ja ennustamiseen, poliittisen mobilisaation teknologioihin... metodeihin, joiden avulla voidaan laskea poliittisia riskejä” (Kovalenko 2008). Vaatimus tällaisen ”käytännöllisen tiedon” opettamiseen perustellaan konsulttien ja asiantuntijoiden työelämän tarpeella.

Kyselyvastauksiini perustuen voin todeta, että myös opiskelijat itse vaativat ”käytännön tietoa” työelämän tarpeisiin. Opiskelijat pohtivat sitä, mitä vaaditaan tulevilta kansainvälisten suhteiden (*meždunarodnik*) tai politologian (*politolog*) asiantuntijoilta, ja tässä yhteydessä politologian opiskelijat saattavat huomauttaa siitä, ettei geopolitiikka tieteenalana ole välttämättä heidän ydinosaamisaluettaan – geopolitiikka ymmärrettynä maailman politiikan analysointina, teoretisointina. Politologia kun on ymmärretty usein ”kansallisen tason” osaamisalueena, tieteenä, joka tutkii paikallista, alueellista ja kan-

sallista. Politologien tulisi siis työllistyä ennen kaikkea paikallis- tai aluehallintoon, poliittisiin organisaatioihin, poliittisiksi konsulteiksi, yhteiskuntaopin ja politologian opettajiksi Venäjän sisällä (ks. Kansallinen standardi, politologia, kandidaatti 200x), eikä tässä kansallisen tason ylittävällä osaamisella katsota aina olevan merkittävää sijaa. Opettajat eivätkä kaikki opiskelijat kuitenkaan jaa näkemystä kansallisen ja kansainvälisen jyrkästä erottamisesta. Kansallista onkin vaikea erottaa kansainvälisestä, ne ovat toisiinsa kietoutuneita (ks. esimerkiksi Sakwa 2011 kansallisen ja kansainvälisen yhteydestä poliittisen identiteetin ja poliittisen järjestelmän rakentamisessa Venäjän kontekstissa).

Käytännön työelämän valmiuksia ajatellen ero kansainvälisten suhteiden asiantuntijoiden ja politologian välillä tehdään juuri työskentelytason suhteen: kansainvälisten suhteiden asiantuntijoiden tulisi työllistyä ”kansainvälistä” osaamista vaativiin tehtäviin. Erityisesti kansallisissa standardeissa korostetaan käänös- ja tulkkausosaamista samoin kuin työskentelyä Venäjän lähetystöissä sellaisissa tehtävissä, joissa vaaditaan vieraan kielen taitoa, sekä myös kansainvälisten konferenssien järjestelytaitoja. Hallinnon (kansallinen ja aluetaso) lisäksi kansainväliset organisaatiot nähdään mahdollisina työpaikkoina kansainvälisten suhteiden asiantuntijoille toisin kuin politologeille. Kompetensseja, joita politologien tulisi saada opinnoissaan, ovat juuri Kovalenkon (2008) vaatimat taidot liittyen vaalikampanjointiin osallistumiseen, vaaliteknologiaan ja poliittiseen mobilisointiin. (Kansallinen standardi, politologia, kandidaatti 200x ja Kansallinen standardi, kansainväliset suhteet, kandidaatti 2009.) Toistaiseksi en ole pystynyt tutustumaan valmistuneiden sijoittumista koskeviin tutkimuksiin, mutta oletukseni on, että harvat kuitenkaan pystyvät työllistymään niihin tehtäviin, mitä kansallisissa standardeissa korostetaan (esimerkiksi diplomatian korostuminen työskentelyareenana kansainvälisistä suhteista valmistuneille).

Joissakin keskusteluissa esitetyt väitteet siitä, että politologit olisivat opetuksessa enemmän

käytäntöorientoituneita, ei kansallisten standardien vaatimuksia tarkastellessa tule esiin. Sen sijaan kuvaukset siitä, missä ja minkälaisissa tehtävissä ja minkälaisia taitoja vaatien kansainvälisten suhteiden kandidaattien ja politologian kandidaattien tulisi työskennellä, kertovat vain erilaisista käytännön tasoista, erilaisista käytännön taidoista, eivät teoria- tai käytäntöpainotteisuudesta. Tosin opettajien haastatteluissa politologian opettajat (esimerkiksi Kabatšenko MGU:sta) saattoivat mainita, että aiemmin opetus on ollut liian teoriapainotteista ja että nyt on suuntana myös käytännön työelämän vaatimuksiin vastaaminen. Tutkimuksen osalta Andrei ja Pavel Tsygankov (2006, 24) toteavat, että empiiristä tutkimusta kansainvälisessä politiikassa on hyvin vähän ja että kansainvälinen politiikka on Venäjällä lähinnä teoreettinen tieteenala. Tälle vastakkaista diskurssia edustaa jo yllä mainittu Morozov (2009), jonka mukaan poliittiset keskustelut on vain naamioitu teoreettisiksi keskusteluiksi – todellisia teoreettisia keskusteluita ei ole.

Teoriapainotus geopolitiikan opetuksessa

Jos katsomme lähemmin geopolitiikan opetuksen kontekstia, voimme todeta, että opettajat korostavat geopolitiikan opetuksessa sen teoreettisuutta. He haluavat tarjota opiskelijoille geopolitiittisia malleja, joiden perusteella voidaan selittää maailmaa ja kenties ennustaakin sen kehityskulkuja. Malli tulee näin osittain luonnontieteistä ja merkittäviä siinä ovat juuri selittäminen ja ennustaminen. Pääosin geopolitiikan opettajat vaikuttavat olevan tieteellisen positivismin edustajia. Tämä tulee esiin myös koko politiikan tutkimuksen alalla: esimerkiksi yllä esitelty Aleksei Bogaturov kauhistelee, miten 1990-luvun nuoret tutkijat eivät edes pyri löytämään säännönmukaisuuksia ja syitä eri prosesseille, vaan vain kuvaavat todellisuutta (*opisanije realnosti*) (2000, 197). Tieteen tunnuskuvana pidetään nimenomaan näiden säännönmukaisuuksien, ellei jopa lakien, ”löytämistä”

ja soveltamista. Opetuksessa korostuukin usein klassisen geopolitiikan mallien esittelemisen samoin kuin myöhemmät mallit, kuten Wallersteinin ja Kondratevin sykliteoriat tai opettajien omat teoreettiset mallit siitä, miten maailma voidaan geopolitiittisesti jakaa eri tasoihin tai ryhmiin. Opetuksessa voidaan korostaa myös geopolitiittisten faktoreiden analyysiä, joiden perusteella voidaan luokitella geopolitiittinen painoarvo maailmassa. Geopolitiikan opetuksessa voidaan käydä läpi myös kansainvälisen politiikan paradigmoja, kuten (uus)realismia ja (uus) liberalismia, ja sitä, miten maailmaa voidaan ymmärtää näiden kautta (erityisesti valtioiden väliset voimasuhteet).

Teorian ja käytännön jyrkän erottamisen ”motiivina” saattaa osittain olla tarve korostaa geopolitiikan yliopisto-opetuksen tieteellisyyttä, ja tieteellisen positivismin omaksuminen on osa tätä diskurssia. Opettajat haluavat antaa geopolitiikalle paikan tieteenalojen joukossa, oikeutuksen sen yliopistotasoiselle opetukselle. Tässä on huomioitava myös geopolitiikan status neuvostoajana, jolloin se luokiteltiin pseudotieteeksi, natsismin kätyriksi (esim. Kolosov 2000). Lisäksi tieteellisyyden korostus liittyy Venäjän tiedeyhteisön sisäisiin arvostuksiin; esimerkiksi Morozov esittää, että geopolitiikan alalla olisi ollut hyvin vähän ”intellektuaalista kehitystä” (2009, 202). Myös Solovyev (2004) on todennut, ettei geopolitiikka ole ”kunnollinen akateeminen oppiaine” (*full-fledged academic discipline*) Venäjällä.

Osittain teoreettisuuden ja ylipäätään tieteellisyyden korostaminen voidaan nähdä ”puolustuspuheenvuorona” – geopolitiikassa ei ole kysymys politiikasta. Täten teorian ja käytännön erottamisen tarpeellisuuden taustalla on tarve erottaa tiede ideologioista, ei-tieteellisestä tavasta ymmärtää maailmaa, uskomusjärjestelmistä. Esimerkiksi Aleksandr Duginin geopolitiittista ajatusmallia käsitellään tieteen ja ideologian välisen eron avulla – kuten yllä mainitsin, opettajat yleensä haluavat erottaa Duginin edustamasta geopolitiikasta ideologiana. Yliopisto-opetuksessa geopolitiikka

sen sijaan esitetään objektiivisena tieteenä, joka on riippumaton tieteentekijästä. Raja vedetään näin objektiivisen tieteen ja subjektiivisen politiikan välille – tämän on todennut myös Martin Müller tutkiessaan opetusta MGIMO:ssa. Hänen mukaansa MGIMO:n opettajat asettavat vastakkain politiikan tutkimuksen objektiivisen ja tieteellisen tiedon ja politiikan subjektiiviset näkemykset. Müller viittaa tässä tieteellisyyden diskurssiin (*scientism*), jonka voidaan katsoa olleen tyypillistä juuri neuvostoajan tieteelliselle kommunismille (Müller 2011, 9; 2009, 113).

Vaikka geopolitiikan opetuksessa tehdään ero teorian ja käytännön välille, se ei tarkoita, etteivätkö opettajat ottaisi huomioon teorian ja käytännön välistä suhdetta. He mainitsevat luennoillaan tai oppikirjoissaan mm. sen, miten geopolitiittisia malleja on sovellettu käytännössä, tai miten poliittiset johtajat tarvitsevat näitä geopolitiittisia malleja käytännön työssään. Toisaalta halutaan kuitenkin korostaa sitä, että geopolitiikan malleja ja teorioita on myös käytetty väärin ja että vastuu ”väärinkäytöksistä” on poliittisilla toimijoilla. Esimerkiksi laajasti suositellussa ja arvostetussa geopolitiikan oppikirjassa (Kolosov ja Mironenko 2002, 64) korostetaan Karl Haushoferin yhteydessä ratzelilaisen materialismin ja kansallissosialismin eroa ja sitä, Haushofer edusti ensimmäistä ajattelumallia. Haushoferin yhteys Hitleriin ja muihin natsihin tunnustetaan, mutta samalla halutaan kiinnittää huomio siihen, ettei Haushofer jakanut natsien tavoitteita. Toisaalta on myös huomattava, etteivät kaikki opettajat ole yhtä ymmärtäväisiä esimerkiksi Haushoferin suhteen, vaan syyttävät häntä yhteistyöstä natsien kanssa, samoin kuin siitä, että hän muutti käsitteitään ideologisen tarpeen ja tilauksen mukaan eikä perustanut niitä ”objektiiviseen todellisuuteen” (Minjar-Belorutšev, luento 28.9.2010).

Käytännön ja teorian suhdetta voidaan miettiä myös ”kansallisten intressien” pohjalta. Geopolitiikka voisi auttaa opiskelijoita ymmärtämään erityisesti Venäjän kansallisia intressejä. Siperialainen geopolitiikan opettaja muun muassa mainitsi, että geopolitiikan tulisi

auttaa pääsemään yli Eurooppa-keskeisyydestä ja länsisuuntauksesta, jotka eivät välttämättä ole Venäjän edun mukaisia. Mikäli venäläiset eivät ymmärrä tätä, Venäjä liitetään osaksi globalisaatioprosesseja vastoin sen omia intressejä. Selkeää länsivastaisuutta (tai sellaista kansallisten intressien ymmärtämystä, että ne olisivat välttämättä vastakkaisia ”läntisten” intressien kanssa) ei opetuksessa yleensä esiintynyt, vaikka se joissakin geopolitiikan oppikirjoissa tulee esiin (Vasilenko 2007, Nartov & Nartov 2007 ja tietenkin Dugin 1997). Jos aiemmin on todettu, että kansainvälisen politiikan tutkijat Venäjällä olisivat kiinnostuneita lähinnä Venäjän kansallisten etujen puolustamisesta (Astrov 2005 lainaus Morozov 2009, 204), ei tästä juuri löydy todistusaineistoa geopolitiikan opetuksen kontekstista.

Patrioottinen kasvatus ja sen tarve on laajasti keskusteltu aihe Venäjällä¹² ja sillä voisi olla myös yhteys geopolitiikan opetukseen. Jos patrioottinen kasvatus ymmärretään opetuksena, jossa opetetaan Venäjän historian ”oikeaa” tulkintaa erityisesti suuresta isänmaallisesta sodasta, tai jossa korostetaan vahvan valtion merkitystä niin sisäpolitiikassa kuin ulkopoliittisten intressien ajamisessa, ja jossa lisäksi voi olla läsnä vaatimus lojaaliudesta nykyjohtajia kohtaan (Golunov 2012, 268), voin todeta, että tällaista geopolitiikan kontekstissa ilmenee eksplisiittisesti harvoin (poikkeuksena yllä mainittu esimerkki; tosin tällöinkään lojaalisuusvaatimuksia ei esitetty, päinvastoin, opettaja oli opposition kannattaja). Venäläisissä keskusteluissa on mietitty erityisesti valtion roolia: ääripäihin voidaan sijoittaa toisaalta diskurssi, joka vaatii lojaalisuuskasvatusta, ja toisaalta diskurssi, jonka mukaan tulisi kasvattaa yksilöitä poliittiseen aktiivisuuteen ja kriittisyyteen. Esimerkiksi Nelli Piattoeva puhuu kansallisesta ja jälkikansallisesta kansalaiskasvatuksen mallista (2010, 81). Golunov, politiikkatieteiden tohtori, dosentti Volgogradin yliopistosta, näkee yhtenä vaihtoehtona sen, että valtiojohtoisesta patrioottisesta kasvatuksesta siirryttäisiin ”länsimaisempaan” malliin eli kansalaisaktiivisuuden, humanismin

ja suvaitsevuuuden opettamiseen. Geopolitiikan opetuksen kontekstissa, erityisesti kurssiohjelmissa, tulee myös esiin jonkinlaista tasapainoilua toisaalta aktiiviseen kansalaisuuteen ja kriittiseen ajatteluun kannustamisessa ja toisaalta kannustamisessa jonkinlaiseen valtion kunnioitukseen ja sen intressien ymmärtämiseen ja patriotismiin. Pääosin opettajat korostavat kriittistä ajattelua ja kriittistä suhtautumista kaikkiin vallan pitäjiin.

Yhtymäkohtia maailmalla

Vaikka yliopistoissa politologiaa ja kansainvälisten suhteita opetetaan osaksi vielä eri tiedekunnissa ja ne muodostavat kaksi eri ohjelmaa (*napravljenije*, aiemmin *spetsialnost*), käydään niissä yleisemmällä tasolla samoja keskusteluita. Venäjän politiikkatieteissä käytävät keskustelut ovat samanlaisia kuin maailmanlaajuisesti ja eri tieteenaloilla käytävät: toisaalta keskustelua tieteen ja tiedon luonteesta ja toisaalta yliopistopetuksen painotuksista ja sen merkityksestä yhteiskunnalle laajemmin.

Samoin diskurssit, jotka tulevat esiin keskusteluissa, ovat tunnistettavissa laajemmin ja pitkältä aikaväliltä. Kuhnin ajatus tieteen rakentumisesta paradigmatvaihdosten kautta eikä lineaarisesti uuden tiedon myötä sysäsi liikkeelle keskustelun tieteen pluralismista vs. yhtenäisyydestä, tieteen kontekstisidonnaisuudesta (tai relativismista) vs. universaaliudesta. Venäjällä tiedon luonne -keskustelussa nämä diskurssit rakentuvat kuitenkin myös maantieteellisesti (tai sivilisaatiollisesti) akselille Venäjä vs. länsi. Keskustelua käydään siitä, voiko länsimaisen tieteen malleja ja teorioita soveltaa sellaisenaan Venäjällä, tai toisaalta Venäjän tieteen omasta kontribuutiosta (yhteiskunta)tieteelle, Venäjän tieteen itseriittoisuudesta tai yhteistyön tarpeellisuudesta.¹³ Universaalius ymmärretään näin pääsääntöisesti ”läntisenä” tuotteena, jota pyritään tuomaan Venäjälle, korvaamaan jokin ”aidosti venäläinen”. Keskustelu liittyy olennaisesti esimerkiksi kansainvälisen politiikan tieteenalalla käytävään keskusteluun akateemisen maailman työnjaosta: ns. kehittyneet maat

ymmärretään universaalien tiedon tuottajina, teorian rakentajina, kun taas kehittyvien maiden ”alueasiantuntijat” kelpaavat vain empiirisen datan tuottajiksi (Bilgin & Tanrisever 2009, 176). On myös huomattava, ettei Venäjä suinkaan ole ainoa valtio, jossa kansallisen tieteen (erityisesti politiikan tutkimuksen) tarpeesta keskustellaan; esimerkiksi Kiinassa tätä keskustelua on myös käyty vilkkaasti (esim. He 2011; Wang 2011; Rozman 2012). Wang huomauttaa, että politiikan tutkimus tieteenalana on Kiinassa vain parikymmentä vuotta nuorempi kuin Yhdysvalloissa, ja kuitenkin kiinalainen politiikan tutkimus on ollut lähinnä vain läntisten ideoiden ja teorioiden matkimista (Wang 2011, 300). Läntiset käsitteet ja teoriat voivat vaikeuttaa Kiinan tilanteen ymmärtämistä (emt., 301), esim. autoritaarisen valtion käsite ei ole hyödyllinen työväline Kiinan politiikkaa tutkittaessa (emt., 302). Wang kehottaa kiinalaisia politiikan tutkijoita poimimaan ideoita läntisestä tutkimuksesta kriittisesti ja ajattelemaan luovasti – dialogi lännen ja ei-lännen tutkijoiden välillä on välttämätön todellisen politiikkatieteen luomisessa (emt., 314).

Vaikka Venäjä vs. länsi -diskurssien tai kontekstisidonnaisuus vs. universaalius -diskurssien käyttö voidaan tunnistaa useissa eri konteksteissa, olisi kuitenkin väärin väittää, että geopolitiikan opettajat uusintaisivat nimenomaan näitä vastakkaisia diskursseja sellaisenaan. Pikemminkin opetuksessa tuodaan esiin kaikenlaisten mallien ja teorioiden ajallinen ja osittain paikallinenkin kontekstisidonnaisuus ja pyritään eroon jyrkästä vastakkainasettelusta. Voinkin väittää, että opetuksen ytimenä on kaikenlaisissa malleissa ja ideologioissa pluralismi. Toki joukossa on myös näiden diskurssien uusintajia – Venäjän ja lännen – miten nämä entiteetit sitten ymmärretäänkin – vastakkainasettelun korostajia, mutta omassa ”otoksessani” he olivat ehdottomasti vähemmistössä. Mitä voimme vähintäänkin todeta on, että vastakkainasettelun uusintajat eivät ole ainakaan yksinomaan geopolitiikan opetuksen ytimessä, vaan geopolitiikan opetuksessa voidaan nähdä myös toisenlainen

diskurssi – yhteistyötä ja osallisuutta korostava diskurssi. Tämän voisi olettaa koskevan myös laajemmin politiikkatieteiden opetusta Venäjällä.

Neuvostoajan yliopisto-opetusta on luonnehdittu liian teoriapainotteiseksi (vaikka toisaalta väitteitä soveltavan tieteen suosimisesta ja nimenomaan valtion tarpeiden palvelemisesta on esitetty). Nyt keskustelu jatkuu siitä, mikä olisi sopiva balanssi teorian ja ”käytännön tarpeiden” yhdistämisessä. Opettajilla on tarve korostaa ”tieteellistä relevanssia”, kun taas opiskelijat argumentoivat työelämässä tarvittavien taitojen puolesta. Samoja pohdintoja käydään myös Suomessa mm. yliopisto-opetuksen antamista työelämävalmiuksista keskustellessa. Toisaalta käytännön tarpeilla voidaan ymmärtää myös maailmankatsomuksellisempaa painotusta opetuksessa eli erityisesti valtiojohdon määrittelemien kansallisten intressien opettamista tai laajemmin ajateltuna patrioottista kasvatusta eli sitä miten kansalainen voi toimia oman valtionsa eduksi. Tämäkään ei ole ainoastaan Venäjälle ominaista – tosin vaatimuksia isänmaan palvelemisesta ei välttämättä tuoda tutkinto-ohjelmien ja opetussuunnitelmien tasolle vaan ylipäättään yliopistolaitokselle, niin kuin esimerkiksi Suomessa (yliopistolaki 24.7.2009, 1. luku, 2.pykälä).

Ylipäättään voimme todeta, että Venäjällä käytävät keskustelut ovat teemoiltaan samankaltaisia kuin monessa muussa maassa käydyt keskustelut. Erityisesti yhtymäkohtia voidaan löytää ei-läntisten politiikan tutkijoiden keskusteluista, joissa pohditaan tieteen luonnetta toisaalta universaalina ja toisaalta tieteenalojen ”kansallistamisen”, ”paikallistamisen” (*indigenisation* tai *localisation*) tarvetta. Tärkeää olisi mielestäni metodologisesti luotettavan tutkimuksen tekeminen, jossa kuitenkin teoreettiset käsitteet auttaisivat ymmärtämään kutakin ajallista ja paikallista empiriaa. Täten metodologisesti luotettavan tutkimuksen kriteerien osalta tiede voi olla yhtenäistä, mutta sen sijaan sopivat teoreettiset käsitteet ovat osittain ajallisesta ja paikallisesta kontekstista riippuvaisia.

Viitteet

- 1 Maailmankuva on lähellä Geen ymmärrystä *figured worlds*. *Figured worlds* on termi, jota Gee käyttää kuvaamaan tapaa katsoa, kuvitella, tulkita jotain osaa maailmasta. *Figured worldin* sijasta voisi käyttää myös termiä malli, teoria, kehys tai tarina. (Gee 2011, 83.) Tämä kuviteltu maailma voi koskea esimerkiksi ”oikeita” asenteita, näkökulmia, uskomuksia ja arvoja, ”oikeita” tapoja toimia jne. (emt., 90).
- 2 Nykyään ns. klassisen yliopistokoulutuksen opinto-metodologiset yhdistykset (*Učebno-metoditišeskoje objedinenije po klassitišeskomu univertsitetskomu obrazovaniju*), joissa on edustajia eri yliopistoista, laativat ko. standardit.
- 3 Vuoden 2011 syksystä lähtien politiikkatieteissä ei ole ollut mahdollista aloittaa enää uusia specialisti-ohjelmia, vaan kaikki uudet opiskelijat ovat aloittaneet opiskelunsa kandidaattiohjelmassa.
- 4 Kehittymisen keskeytymisestä geopolitiikan osalta puhuvat Jakunin, Zelenev ja Zeleneva (2008, 236). Kuitenkaan täydellisestä katkoksesta ei voi puhua kaikkien tieteenalojen kohdalla, esimerkiksi mielenkiintoisen kuvauksen etnografian siirtymästä Venäjän imperiumin ajalta neuvostoaikalle antaa Hirsch (2005).
- 5 Umlandin luokittelussa kansainväliset suhteet ja aluetutkimus ovat osa politiikkatiedettä.
- 6 Eristäytyneisyyttä ei ehkä viimeisimpien tutkimusten valossa tule liioitella, vaan tiedon vaihtoa tapahtui molempiin suuntiin.
- 7 Sergunin (Sergounin 2009, 236) väittää, että post-positivismi on lähes irrelevantti venäläisessä kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa/kansainvälisessä politiikassa. Hän kylläkin mainitsee kaksi tutkijaa (Andrei Makarytšev ja Sergei Medvedev), jotka ovat käyttäneet sosiaalikonstruktivismia lähestymistapanaan 1990-luvun lopulla. Sergunin uskoo realismin ja geopolitiittisen suuntauksen valta-asemaan myös jatkossa (emt., 237).
- 8 Tässä on mainittava, että koulukuntia ja proto-geopolitiikkoja esitellään myös ns. läntisen maailman ulkopuolelta.
- 9 Laajemmin venäläistä geopolitiikkaa esittelee esimerkiksi Juntunen 2000, osittain myös Tsygankov 2003 ja Mäkinen 2008.
- 10 Jakunin on julkaissut myös monografioita Venäjän geopolitiikkaan ja geostrategiaan liittyen. Hän on väitellyt politiikan tutkimuksen tohtoriksi vuonna 2007.
- 11 Irina Vasilenko on kuuluisan venäläisen geopolitiikan Panarinin leski. Vasilenko on professorina MGU:n filosofian tiedekunnassa, josta politologia irtaantui erilliseksi tiedekunnaksi. Politologeja koulutetaan edelleen molemmissa tiedekunnissa (ks. Butterfield & Levintova 2011).
- 12 Valtio aktivoitui patrioottisessa kasvatuksessa 2000-luvulla (ks. esimerkiksi Piattoeva 2010, 77), ja toistaiseksi on julkaistu kolme patrioottisen kasvatuksen ohjelmaa: ensimmäinen vuosiksi 2001–2005, toinen vuosiksi 2006–2010 ja viimeisin vuoksi 2011–2015 (Golunov 2012). Ohjelmista on jaettu varoja esimerkiksi Seligerin nuorisoleireille, patrioottisen kasvatuksen tutkimiselle, sekä siihen, että yhteiskunnallishumanistisissa aineissa olisi ”patrioottinen osuus” (Golunov 2012, 261). Viimeisin yritys saada vastuu patrioottisesta kasvatuksesta ”saman katon alle” on pian perustettava Kansallisen nuorisotoimiston (*Federalnoje agentstvo molodeži*) alaosasto Rospatriotizm. Tarkoituksena on elvyttää peruskouluihin Valmiina työhön ja puolustukseen (*Gotov k trudu i oborone*) -ohjelma ja luoda mahdollisuuksia koululaisille tutustua armeijaelämään mm. perustamalla sotilaallis-patrioottisia keskuksia (Polit.ru 18.12.2012).
- 13 Osallistuin vuonna 2012 kolmeen eri konferenssiin Venäjällä ja huomasin, että näissäkin keskustelua käytiin Venäjä vs. länsi -diskurssissa eli esimerkiksi läntisten mallien soveltuvuudesta Venäjän politiikan tutkimiseen. Esimerkkinä voidaan mainita Venäjän politiikan tutkimuksen seuran konferenssi marraskuussa 2012 ja keskustelu puoluejärjestelmien ja puolueiden tutkimisesta läntisiä teorioita hyväksikäyttäen.

Lähteet

- Bassin, Mark & Aksenov, Konstantin E. (2006), Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse. – *Geopolitics* 11, 99–118.
- Bell, Duncan (2009), Writing the World: Disciplinary History and beyond. – *International Affairs* 85:1, 3–22.
- Bilgin, Pinar (2008), Think Past "Western" IR? – *Third World Quarterly* 29:1, 5–23.
- Bogaturov, Aleksei (2000), Desjat let paradigmy osvojenija. – *Pro et Contra* 5:1, 195–201.
- Brown, Archie (1984), Political Science in the Soviet Union: A New Stage of Development? – *Soviet Studies* XXXVI: 3, 317–344.
- Büger, Christian and Gadinger, Frank (2007), Reassembling and Dissecting: International Relations Practice from a Science Studies Perspective. – *International Studies Perspectives* 8, 90–110.
- Butterfield, Jim M. and Levintova, Ekaterina. (2011), Academic Freedom and International Standards in Higher Education: Contestation in Journalism and Political Science at Moscow State University. – *Communist and Post-Communist Studies* 44: 4[5], 245–380.
- Chikharev, Ivan (2008), National Collegium of Political Science Lecturers: New Principles of Integration of Russian Political Science Community. <http://www.gesis.org/knowledgebase/archive/politicalscience/russia/report5.html>
- Christie, Frances (2005), *Classroom Discourse Analysis: A Functional Perspective*. London: Continuum International Publishing.
- Drulák, Petr (2009), Introduction to the International Relations (IR) in Central and Eastern Europe Forum. – *Journal of International Relations and Development* 12, 168–173.
- Epstein, Mikhail (2010), Ideas against Ideocracy: the Platonic Drama of Russian Thought. – *In Marx's Shadow: Knowledge, Power, and Intellectuals in Eastern Europe and Russia*. Eds. Costica Bradatan & Serguei Oushakine. Langham, USA: Lexington Books, 13–36.
- Filippov, Aleksandr (2000), Poznanije deistvitelnosti i teoretitseskaja kommunikatsija. – *Pro et Contra* 5:4, 203–208.
- Gee, James Paul (2011), *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. Hoboken: Routledge.
- Golunov, S.V. (2012), Patriotitseskoje vospitanije v Rossii: za i protiv. – *Voprosy obrazovanija* 3, 258–273.
- He, Baogang (2011), The Dilemmas of China's Political Science in the Context of the Rise of China. – *Journal of Chinese Political Science* 16, 257–277.
- Hirsch, Francine (2005), *Empire of Nations. Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union*. Ithaca: Cornell University Press.
- Horos, V. G. (1995), "Stolknovenije"? Ili "kontsert" tsivilizatsii. – "Tsvivilizatsionnaja model" meždunarodnyh otnošenii i jejo implikatsii. Nautšnaja diskussija v redaktsii "Polisa" po teme stati Semjuela Hantingtona "Stolknovenije tsivilizatsii?". <http://www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/clash2/226/>
- Ilyin, Mikhail and Malinova, Olga (2008), Political Science in Russia: Institutionalization of the Discipline and Development of the Professional Community. <http://www.gesis.org/knowledgebase/archive/politicalscience/russia/report1.html>
- Jakunin, V. I., Zelenev, E. I., Zeleneva, I. V. (2008), *Rossiiskaja škola geopolitiki*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta.
- Juntunen, Alpo (2000), Geopolitiikka – perusta Venäjän aatteelle. – *Tiede ja ase: Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu* 58: 85–112.
- Kolossov, Vladimir (2004), American Geography and the Rise of Political Geography in Russia. – *GeoJournal* 59, 59–62.
- Kolosov, Vladimir (2000), *Geopolititseskoje položenije Rossii: predstavlenija i realnost*. Moskva: Art-Kurer.
- Kovalenko, Valerii (2008), Education in Political Science in Russia: Development and Prospects. <http://www.gesis.org/knowledgebase/archive/politicalscience/russia/report3.html>
- Lebedeva, Marina M. (2004), International Relations Studies in the USSR/Russia: Is there a Russian National School of IR Studies? – *Global Society* 18:3, 263–278.
- Livingstone, David N. (2003), *Putting Science in Its Place. Geographies of Scientific Knowledge* Chicago: The University of Chicago Press.
- Morozov, Viatcheslav (2009), Obsessed with Identity: the IR in post-Soviet Russia. – *Journal of International Relations and Development* 12:2, 200–205.
- Müller, Martin (2011), Education and the Formation of Geopolitical Subjects. – *International Political Sociology* 5, 1–17.
- Müller, Martin (2009), *Making Great Power Identities in Russia. An Ethnographic Discourse Analysis of Education at a Russian Elite University*. Zürich: LIT.
- Müller, Martin (2008), Situating Identities: Enacting and Studying Europe at a Russian Elite Univer-

- city. – *Millennium – Journal of International Studies* 37, 3, 3–25.
- Mäkinen, Sirke (2008), *Russian Geopolitical Views and Argumentation. Parties of Power, Democratic and Communist Opposition on Chechnia and NATO, 1994-2003*. Acta Universitatis Tamperensis 1293. Tampere: Tampere University Press.
- Nikolaev, Denis & Chugonov, Dmitry (2012), *The Education System in the Russian Federation*. Education Brief 2012. A World Bank Study.
- Piattoeva, Nelli (2010), *Citizenship Education Policies and the State. Russia and Finland in Comparative Perspective*. Acta Universitatis Tamperensis 1561. Tampere: Tampere University Press.
- Pleis, Ja. A. (2009), Rossiiskaja politologija: pered novym vyzovami. *Polis* 2009:4. <http://www.politstudies.ru/fulltext/2009/4/12.htm>
- Pleis, Ja. A. (2008), Aktualnyje problemy otetšestvennoi politologii. *Polis* 2008:2. <http://www.politstudies.ru/fulltext/2008/2/18.htm>.
- Raškovski, E. B. (1995), Novaja versija determinizma versus tsivilizatsionnaja realnost. – "Tsivilizatsionnaja model" *meždunarodnyh otnošenii i jejo implikatsii*. *Nautšnaja diskussija v redaktsii "Polisa" po teme stati Semjuela Hantingtona "Stolknovenije tsivilizatsii?"*. <http://www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/clash2/226/>
- Rozman, Gilbert (2012), Invocations of Chinese Traditions in International Relations. – *Journal of Chinese Political Science*. http://download.springer.com/static/pdf/363/art%253A10.1007%252Fs11366-012-9188-0.pdf?auth66=1363853113_b4add1561b6bb3f019bef9260850abc8&ext=.pdf
- Sakwa, Richard (2011), Russia's Identity: Between the "Domestic" and the "International". – *Europe-Asia Studies* 63:6, 957–975.
- Sergounin, Alexander (2009), IR at a Cross-Road. – *International Relations Scholarship around the World*. Eds. Arlene B. Tickner and Ole Wæver. Abingdon: Routledge, 223–241.
- Sergounin, Alexander (2004), International Relations Discussions in Post-Communist Russia. – *Communist and Post-Communist Studies* 37, 19–35.
- Shapin, Steven (1998), Placing the View from Nowhere: Historical and Sociological Problems in the Location of Science. – *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 23:1, 5–12.
- Shaw, Denis J.B and Oldfield, Jonathan D. (2007), Landscape Science: A Russian Geographical Tradition. – *Annals of the Association of American Geographers* 97:1, 111–126.
- Shestopal, Helen (1999), Observations of the Transformation of the Political Science Community in Post-Soviet Russia. – *PS: Political Science and Politics* 32:4, 713–720.
- Silverman, David (2001), *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Solovyev, Eduard G. (2004), Geopolitics in Russia – Science or Vocation? – *Communist and Post-Communist Studies* 37, 85–96.
- Tickner, Arlene B. and Wæver, Ole (2009), Conclusion: Worlding Where the West Once Was. – *International Relations Scholarship around the World*. Eds. Arlene B. Tickner and Ole Wæver. Abingdon: Routledge, 328–341.
- Tsygankov, Andrei P. and Tsygankov, Pavel (2010), A National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the "Russian Idea". – *European Journal of International Relations* 16:4, 663–686.
- Tsygankov, Andrei P. (2008), Self and Other in International Relations Theory: Learning from Russian Civilizational Debates. – *International Studies Review* 10, 762–775.
- Tsygankov, A.P. & Tsygankov P.A. (2006), *Sotsiologija meždunarodnyh otnošenii*. *Analiz rossiiskih i zapadnyh teorii* Moskva: Aspekt press.
- Tsygankov, Andrei P. (2003) Irony of Western Ideas in a Multicultural World: Russians' Intellectual Engagement with the "End of History" and "Clash of Civilizations". – *International Studies Review* 5, 53–76
- Tsyburskii, V.L. (1995), Sjužet dlja tsivilizatsii-lidera: samooborona ili samorazrušenje? (V polemike s versijei S. Hantingtona). – "Tsivilizatsionnaja model" *meždunarodnyh otnošenii i jejo implikatsii*. *Nautšnaja diskussija v redaktsii "Polisa" po teme stati Semjuela Hantingtona "Stolknovenije tsivilizatsii?"*. <http://www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/clash2/226/>
- Umland, Andreas (2005), Teaching Social Sciences at a Post-Soviet University: A Survey of Challenges for Visiting Lecturers in the Former USSR. – *European Political Science* 4, 219–229.
- Wang, Shaoguan (2011), To "Fall in Line" or to "Grab": Thoughts on the Indigenization of Political Science. – *Journal of Chinese Political Science* 16, 299–322.
- Wæver, Ole (1998), The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. – *International Organization* 52:4, 687–727.
- Polit.ru-portaalin uutinen (viittaukset Izvestijan artikeliin) "Rozpatriotizm" nautšit ljubit Rodinu. 18 dekabnja 2012. <http://polit.ru/news/2012/12/18/patriots/>

Primaariaineisto

Geopolitiikan luentojen seuraaminen ja/tai opettajien haastattelut sekä geopolitiikan kurssien ohjelmat seuraavissa tiedekunnissa, yliopistoissa ja ohjelmissa:

- Irkutskin valtionyliopisto, historian tiedekunta (ohjelma: kansainväliset suhteet)
- Irkutskin valtionyliopisto, historian tiedekunta (ohjelma: politologia)
- Kemerovon valtionyliopisto, historian ja kansainvälisten suhteiden tiedekunta (ohjelma: kansainväliset suhteet)
- Kemerovon valtionyliopisto, sosiologian ja politiikkatieteiden tiedekunta (ohjelma: politologia)
- Moskovan Lomonosovin valtionyliopisto, globaaliprosessien tiedekunta (ohjelma: kansainväliset suhteet)
- Moskovan Lomonosovin valtionyliopisto, politologian tiedekunta (ohjelma: politologia)
- Moskovan Lomonosovin valtionyliopisto, maantieteen tiedekunta (ohjelma: maantiede)
- Moscow State Institute of International Relations, Faculty of Political Science (ohjelma: Political Science & IR), sekä Higher School of Economics (yliopisto), Moskova
- Pietarin valtionyliopisto, kansainvälisten suhteiden tiedekunta (ohjelma: kansainväliset suhteet)
- Pietarin valtionyliopisto, maantieteen ja geoekologian tiedekunta (ohjelma: maantiede)
- Itämeren teknologinen valtionyliopisto Voennmeh, Pietari (ohjelma: politologia)
- Tomskin valtionyliopisto, filosofian tiedekunta (ohjelma: politologia)
- Tjumenin valtionyliopisto, Poliittikkatieteiden tiedekunta (ohjelma: politologia)

Kansainvälisten suhteiden ja politologian kansalliset tai yliopiston standardit:

- Kansallinen standardi, kansainväliset suhteet, spesialisti (2000). Ministerstvo obrazovanii Rossijskoi Federatsii. Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoi Federatsii. Gosudarstvennyi obrazovatelnyi standart vysshego professionalnogo obrazovanija. Spetsialnost 350200 – Meždunarodnyje otnošenija. Kvalifikatsija Spetsialist v oblasti meždunarodnyh otnošenii. Moskva. 14.3.2000.
- Kansallinen standardi, kansainväliset suhteet, kandidaatti (2003). Ministerstvo obrazovanii Rossijskoi Federatsii. Gosudarstvennyi obrazovatelnyi standart vysshego professionalnogo obrazovanija. Napravlennije 522900 Meždunarodnyje otnošenija. Stepen (kvalifikatsija) Bakalavr v oblasti meždunarodnyh otnošenii. Moskva.

30.6.2003.

- Kansallinen standardi, kansainväliset suhteet, kandidaatti (2009). Ministerstvo obrazovanii i nauki Rossijskoi Federatsii. Federalnyi obrazovatelnyi standart vysshego professionalnogo obrazovanija po napravleniju podgotovki 031900 Meždunarodnyje otnošenija (kvalifikatsija (stepen) ”bakalavr”). 22.12.2009.
- Kansallinen standardi, politologia, spesialisti (2000). Ministerstvo obrazovanii Rossijskoi Federatsii. Gosudarstvennyi obrazovatelnyi standart vysshego professionalnogo obrazovanija. Spetsialnost 020200 – Politologija. Kvalifikatsija - politolog. Moskva. 14.3.2000.
- Kansallinen standardi, politologia, kandidaatti (2000). Ministerstvo obrazovanii Rossijskoi Federatsii. Gosudarstvennyi obrazovatelnyi standart vysshego professionalnogo obrazovanija. Napravlennije 520900 Politologija. Stepen (kvalifikatsija) bakalavr politologii. Moskva. 14.3.2000.
- Kansallinen standardi, politologia, kandidaatti (200X). Ministerstvo obrazovanii i nauki Rossijskoi Federatsii. Federalnyi obrazovatelnyi standart vysshego professionalnogo obrazovanija po napravleniju podgotovki 03200 Politologija (kvalifikatsija (stepen) ”bakalavr”). 21.12.200[?][Ei täsmällistä vuosilukua dokumentissa].

Muut dokumentit

- Laki 10.11.2009. Federalnyi zakon o Moskovskom gosudarstvennom universitete imeni M. V. Lomonosova i Sankt-Peterburgskom gosudarstvennom universitete.
- Suomen yliopistolaki 24.7.2009.
- Nomenklatura spetsialnostei nautšnih rabotnikov (2009). V red. Prikaza Minobrnauki RF ot 11.08.2009 N 294. http://vak.ed.gov.ru/common/img/uploaded/files/vak/norm_doc/2010/Prilozhenie_k_prikazu_N59_ot_25.02.2009.doc

Kyselylomakkeet (156) geopolitiikkaa opiskelleille opiskelijoille seuraavista yliopistoista:

Politologian opiskelijat:

- Moskovan Lomonosovin valtionyliopisto (MGU), politologian tiedekunta
- Kemerovon valtionyliopisto (KemSU), politiikkatieteiden ja sosiologian tiedekunta
- Moskovan valtion kansainvälisten suhteiden instituutti (yliopisto) (MGIMO), politologian tiedekunta
- Tomskin valtionyliopisto, filosofian tiedekunta

Tjumenin valtionyliopisto, historian ja politiikkatie-
teiden instituutti

Kansainvälisten suhteiden opiskelijat:

Moskovan Lomonosovin valtionyliopisto, globaalien
prosessien tiedekunta

Irkutskin valtionyliopisto, historian tiedekunta

Moskovan valtion kansainvälisten suhteiden instituut-
ti (yliopisto) (MGIMO), politologian tiedekunta

Tjumenin valtionyliopisto, historian ja politiikkatie-
teiden instituutti (geopolitiikka-opinnot osana
kansainvälisten politiikan teorian -kurssia)

Geopolitiikan oppikirjat/luvut oppikirjoissa:

Aksenov, Konstantin (2002), *Geopolitišeskije pred-
stavlenija tšelovetšestva. – Ekonomitšeskaja,
sotsialnaja i polititšeskaja geografija mira.
Regiony i strany. Utšebnik.* Red. S. B. Lavrov,
N. V. Kaledin. Moskva: Gardariki.

Ashenkampf, N. N. & Pogorelskaja, S. V. (2005),
Sovremennaja geopolitika: Utšebnoje posobije.
Moskva: Akademičeski Projekt.

Gadžijev, K. S. (2000), *Vvedenije v geopolitiku.*
Moskva: Logos.

Isajev, Boris (2006), *Geopolitika.* Sankt-Peterburg:
Piter.

Jakunin, V. I. , Zelenev, E. I., Zeleneva, I. V. (2008),
Rossiiskaja škola geopolitiki. Sankt-Peterburg:
Izdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta.

Kolosov, V. A. & Mironenko, N. S. (2002), *Geo-
politika i polititšeskaja geografija.* Moskva:
Aspekt Press.

Nartov, N. A. & Nartov, V. N. (2007), *Geopolitika.*
Moskva: Jedinstvo. Izdatelstvo polititšeskoi
literatury.

Vasilenko, I. A. (2007), *Geopolitika sovremennogo
mira.* Moskva: Gardariki.

Zeleneva, I. V. (2005), *Geopolitika i geostrategija
Rossii. XVIII-pervaja polovina XIX veka.* 2-e
ispravl. izd. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo S.-
Peterburgskogo universiteta.